

Dags att ta omtag i vargpolitiken

Det börjar bli dags att borsta av Jägareförbundets förre ordförande, Owe Wiktorins, gamla slagdänga att "rovdjurspolitiken havererat", något vi ansåg vara en retorisk vantolkning när den myntades för många år sedan, men som tyvärr förefaller ha infriats idag när det gäller vargpolitiken.

Det är djupt tragiskt att det som skulle kunna vara en glädje och ses som ett framsteg för den svenska naturvården – att en tidigare utrotad djurart återkommit och etablerat sig i landet - verkar ha hamnat i en allt omöjligare politisk återvändsgränd där alla är missnöjda, och där huvudföremålet, vargen, är den verkliga förloraren. Efter två mycket kontroversiella licensjakter och än så länge försumbara genetiska räddningsinsatser är vargstammen i ett sämre utgångsläge idag än den var före jakten.

Är det genetiska dilemma närmare sin lösning?

Den mycket sårbara vargstammen, vars till synes olösliga genetiska dilemma skulle lösas genom regeringens inplanteringsplaner, befinner sig fortfarande i samma olösliga dilemma ett och ett halvt år senare. Med den skillnaden att man påskyndar inavelsökningen genom att hålla stammen på en mycket låg nivå samtidigt som man skjutit bort en del av det genetiska materialet i populationen. Även en inavlad varg kan bära på värdefulla ursprungsanlag från det fåtal vargar som grundade populationen. Samtidigt riskerade man att skjuta de mest uppenbart genetiskt värdefulla vargarna i stammen eftersom bara ett fåtal avkommor till invandrare undantogs från jakt. Att några sådana vargar inte sköts under de bägge jakterna var en ren slump. Jakten har nu genomförts två år i rad utan någon genetisk förstärkning att tala om och utan att någon i tiden närliggande lösning synes finnas tillhands. Vargtiken som plötsligt flyttades till Örebro i förra veckan kommer förhoppningsvis att bidra på ett positivt sätt, men är en droppe i havet i förhållande till vad som verkligen behövs. Dessutom har man inte på allvar tagit till sig problematiken med att det väldiga renskötselområdet, som upptar över halva landets yta, är tomt på varg och så ska förbli enligt riksdagsbeslutet 2009.

En internationell panel av forskare har nyligen, i en rapport till Rovdjursutredningen, bekräftat genetikerna Laikre och Rymans tidigare utsagor. Nämligen att begränsa vargstammen till 210 individer genom jakt får allvarliga genetiska effekter på populationen i avsaknad av effektiv invandring.

- inaveln ökar snabbare eftersom detta är en effekt av att stammen hålls liten
- hög risk att skadliga gener ökar i frekvens
- risk för än mer inavelsdepression (skadliga effekter på djuren på grund av inaveln) än vad som redan konstaterats
- genetisk variation förloras snabbt (av den begränsade variation som finns)

Effekterna av skydds jakt illegal jakt måste ju också adderas till effekterna av licensjakterna på 47 vargar. Ytterligare sexton vargar sköts i skydds jakt under 2010 och den illegala jakten bedöms av forskarna vara mycket hög.

Hur det avlöper med det sent påbörjade inplanteringsplanerna, som nu är tänkta att forceras fram genom utsättning av valpar redan i vår återstår att se. Problemen har hopat sig för regeringen. Både djurparkerna och Finland säger nej till att tillhandahålla valpar i år och det finns få märkta vargtikar som skulle kunna ta emot valpar. Dessutom anser flera länsstyrelser att det är för kort tid att förankra flyttplanerna eftersom många i jägarorganisationerna är negativa till inplantering.

Av genetikernas rapportering framgår också att en eventuell inplantering av 20 effektiva vargar inte räcker för att komma till rätta med problemen och hålla inaveln på en acceptabel nivå. Den enda rimliga lösningen är att svenska och finska vargar ges möjlighet till kontinuerlig kontakt på egen hand. Ju mindre vargstammen ska hållas i Sverige desto fler invandrare och mer kontakt krävs. Det är svårt att se hur den nödvändiga kontakten kan uppnås med mindre än att vargar framledes tillåts leva och reproducera sig även i renskötselområdet. Alternativet, att man kontinuerligt måste portionera in nya gener på artificiell väg för att uppehålla en biologiskt ohållbar situation, är i längden orimligt.

Vad handlar vargfrågan egentligen om?

Vargförvaltning är tyvärr kontroversiellt och därför också svårt. Men ibland får man ändå påminna sig om vad den emellanåt till synes gränslösa debatten när det gäller vargens vara eller icke vara i Sverige egentligen handlar om. Det handlar om en stam på drygt 200 djur som till största delen lever i familjegrupper i begränsade revir i de stora svenska skogarna. I Mellansverige visserligen eftersom de är bannlysta i den norra halvan av landet, men inte heller där duggar vargarna speciellt tätt eftersom ett begränsat antal djur lever i varje revir som ofta är ca 10 kvadratmil stora. Vargen tar i runda tal omkring 200-300 tamdjur per år (huvudsakligen får) och uppemot ett 30 tal hundar (oftast jakthundar) totalt i landet. Statlig ersättning utgår för både förebyggande åtgärder och förlorade tamdjur. Skadorna varierar mellan åren, men det kan noteras att under 2010 halverades både antalet vargdödade får och antalet vargdödade hundar i jämförelse med föregående år. Vargen livnär sig huvudsakligen på älg som det finns drygt 300 000 exemplar av i Sverige på sommaren, varav jakten tar runt 100 000 och vargen uppskattningsvis 3000-4000. Lokalt kan vargstammen påverka älgstammen mer, men det beror ofta på att älgstammen i området hålls på en mycket låg nivå av skogsbolagen för att förhindra betesskador av älg.

De flesta människor är enligt opinionsundersökningarna positiva till vargen i Sverige – även i vargbygder. Men det finns också människor som upplever konkurrens med vargen och menar att den påverkar deras näringsutövning eller fritidsaktiviteter negativt. Ett bärande element i den svenska vargpolitiken är att dessa människor kompenseras så långt det är möjligt och rimligt för de skador de utsätts för. Rennäringen, som väl är den tamdjursnäring som skulle kunna tänkas påverkas mest av varg, "kompenseras" så frikostigt att varg till och med är förbjuden att etablera sig i hela det väldiga renskötselområdet som numera upptar 55% av Sveriges yta.

Till saken hör ju också att vargstammen är för liten och för isolerad för att kunna överleva i landet på längre sikt. Därför behöver den växa till sig och bli större samt få naturlig kontakt med genetiskt obeskämda stamfränder från öster.

Detta är kärnelementen i vargfrågan och detta känner vi ju alla till. Men de tål ändå att påpekas.

Riksdagens nya vargpolitik

Den svenska vargpolitiken förändrades högst dramatiskt i oktober 2009 när riksdagen godkände regeringens proposition och beslutade att vargstammen skulle begränsas till 210 individer och jagas med licensjakt. Samtidigt beslutades att genetiken skulle förstärkas. Argumenten för jakten har varierat och emellanåt varit grumliga. Ett återkommande argument från miljöminister Andreas Carlgren är dock att jakten ska skapa acceptans i de grupper som inte accepterar varg idag. I förlängningen ska jakten även skapa acceptans för regeringens planer på att plantera in nya obeskämda vargar till den svårt inavlade stammen. Hittills har vi dock upplevt två licensjakter, medan den omfattande genetiska förstärkning regeringen aviserat lyst med sin frånvaro.

Regeringens argumentation går inte enbart ut på att få en friskare vargstam genom inplanteringen. Ett annat viktigt argument är att regeringen genom att förbättra genetiken anser sig skapa förutsättningar för att hålla vargstammen på en så låg nivå som överhuvudtaget är möjligt. Allt enligt jägarorganisationernas uttalade krav. I ett brev till regeringen den 2 april 2009 föreslog Svenska Jägareförbundet, tillsammans med fem andra organisationer, ganska precis den politik som sedan i sin tur föreslogs av regeringen och antogs av riksdagen i oktober 2009. I brevet föreslogs aktiva flyttåtgärder för att förbättra vargstammens genetiska situation, men ett "ovillkorligt" krav var att "vargstammen skall hållas på en så låg nivå som möjligt" och att licensjakt inleds omgående.

Från regeringshåll hävdas också att den nya vargpolitiken syftar till att tillgodose alla intressen och att föra de olika intressena närmare varandra i den konfliktfyllda frågan. I bakgrunden figurerar naturligtvis även Carlgrens partikamrat, landsbygdsminister Eskil Erlandsson, som ansvarig för vargpolitiken, men håller en låg profil i den laddade debatten.

Vargdebatten - biologi och sociologi

Ofta framställs vargdebatten som om slaget stod mellan två extrema ytterligheter – mellan dem som inte vill ha några vargar alls - och dem som vill ha flera tusen vargar och aldrig skjuta en enda varg. Sådana vinklingar skymmer tyvärr sikten för själva kärnfrågan, vilken i nuläget inte i första hand är vad den ena eller andra grupperingen vill, utan hur stor vargstammen måste vara och hur den ska förvaltas för att överleva på lång sikt i Sverige. Det talas mycket om sociologiska aspekter och människors livskvalité och hur denna påverkas av vargens närvaro. Inte sällan framställs vargen som ett reellt hot mot människors möjligheter att leva kvar och ha en meningsfull tillvaro på landsbygden. Mer sällan talas om att det är nödvändigt att även människor anpassar sig till den nya faunasituation som inträder när det åter finns stora rovdjur i de svenska skogarna.

Det vore mycket önskvärt att vargdebatten kunde kylas av och att den sammanblandning av biologi, politik och sociologi som ständigt förekommer kunde särskiljas bättre. Svenska Rovdjursföreningen är väl införstådd med att hänsyn måste tas till vad vargens närvaro innebär för de människor som upplever sig påverkas negativt, men menar att den debatten måste föras inom ramen för vad som kan betraktas som rimliga proportioner. Vi lever i en föränderlig värld och många är de människor i Sveriges avlångs land som måste vidta olika former av anpassningar till nya situationer och förhållanden som uppstår i spåren av såväl politiska beslut som av de naturliga förändringar som ständigt sker.

När det handlar om att bevara utrotningshotade djurarter – som det blivit alltför många av på jordklotet under de senaste decennierna – måste man rimligen *först* utgå ifrån de biologiska förutsättningar som krävs för att arten ifråga ska ha en rimlig chans att överleva i det område där den ska bevaras. Vargen är förvisso inte lika utrotningshotad globalt som tigern, med det vore ju illa om det ska behöva gå så långt innan man aktivt börjar bevara arter som minskat kraftigt på grund av mänsklig förföljelse. Regionalt och lokalt är vargen utrotad på många håll i världen. Arten har försvunnit från stora delar av Europa och lever idag i fragmenterade bestånd i de Europeiska bergskedjorna och i Norden ser situationen bekymmersam ut. I Sverige och Finland är vargen klassificerad som starkt hotad och i Norge som akut hotad. Norge har ett 30-tal vargar, Sverige drygt 200 och den finska vargstammen har nyligen minskat från 250 till cirka 140 djur. Samtidigt är kontakten mellan de svenska och finska vargarna i princip avskuren på grund av de nästan vargtomma renskötselområdena i bägge länderna. Hur många som finns i Ryska Karelen som gränsar till Finland finns inga säkra uppgifter om. I Norden finns idag alltså ca 400 vargar fördelat på 3 länder, samtidigt som en internationell panel av experter på bevarandebiologi och genetik nyligen kommit fram till att vargpopulationen behöver bestå av minst 3000-5000 individer i en större sammanhängande region, som omfattar Fennoskandien och Ryska Karelen, för att överleva på sikt.

Det ständiga målet på 200 vargar

Det är nog hög tid att inse att det etappmål på 20 föryngringar (210 vargar) Sverige fortsätter klamra sig fast vid är för lågt för att ekvationen ska gå ihop. Etappmålet var endast tänkt som ett *första delmål* under en inledande tillväxtningsfas (som nu pågått i drygt 10 år) på vägen mot ett högre mål för att säkra artens långsiktiga överlevnad.

Det finns ingen biologisk eller vetenskaplig grund för ett mål på 200 vargar, eller ens någon sociologisk sådan som säger att "oket" att leva med vargar skulle bli mindre för någon enskild människa om vargstammen hölls på just denna nivå. Eftersom vargar lever i familjegrupper i revir blir det inte fler vargar i ett revir än vad en familjegrupp omfattar. Antalet kan variera från två till ett 10-tal djur, men varierar stort mellan åren eftersom ungdjur utvandrar, vargar dör och nya valpar föds.

Politikerna måste inse att man bitit sig själv i svansen genom att inte våga försvara att etappmålet inte var något annat än just ett första delmål och att vargstammen måste vara betydligt större än så. Så tidigt som i december 2008 kände regeringen till att etappmålet uppnåtts och skulle naturligtvis redan då ha tillsatt en utredning för att utvärdera vargstammens effekter och uppskatta vad som krävs för att gynnsam bevarandestatus ska uppnås. Under tiden skulle man satt ett nytt interimistiskt etappmål på minst 30 föryngringar.

Istället böjde man sig för det kompakta vargmotståndet i vissa kretsar, stoppade tillväxten vid 210 djur och införde brådstörtat licensjakt utan något som helst vetenskapligt underlag för att detta var biologiskt rimligt. Därmed har man skapat en situation där regeringen gett carte blanche åt föreställningen att 200 vargar är väldigt många vargar och en rimlig målsättning för den svaga och hotade vargstammen i Sverige. Samtidigt ger man från högsta nivå människor signaler om att det är helt i sin ordning med omfattande jakt på utrotningshotade djur som det finns drygt 200 individer av i Sverige.

Hur tror regeringen sig någonsin kunna få acceptans för fler än 200 vargar i de grupper som är emot varg från ett sådant utgångsläge? Målet är fler vargar, säger Andreas Carlgren nu, och det är bra men borde ha slagits fast i ett betydligt tidigare skede.

Har acceptansen ökat?

Myndigheterna i Sverige har under senare år tillmötesgått jägarkårens krav på vargjakt i allt större utsträckning genom att först ge successivt utökade möjligheter till skydds jakt, och därefter även licensjakt. Det finns dock inget som tyder på att detta skulle ha lett till ökad acceptans i de grupper vars acceptans man söker. Erfarenheten säger istället att en eftergiftspolitik med alltmer generösa jakttillstånd bara skapar ett ännu högre tryck på mer jakt och urholkar respekten för det legitima skydd vargen ska åtnjuta i Sverige.

Så är fallet när det gäller både lodjursjakt och björnjakt och så blev även fallet med vargjakten. Det blev tydligt när Naturvårdsverket meddelade jakttilldelningen för varg i år. I jägarkretsar ansågs jakt på 20 vargar vara för lite och det talades om att bojkotta licensjakten för att de inte fick skjuta ner vargstammen till mycket nära utrotning. Svenska Jägarförbundet ansökte om höjd jaktkvot och överklagade jakttilldelningen i flera län. Detta illustrerar mycket tydligt att förhoppningen om att licensjakten skulle skapa ökad acceptans för vargens närvaro i vår natur i dessa grupper inte infriats.

Har vargkonflikten dämpats av politiken?

Därtill är landets naturvårdsorganisationer i kraftig opposition mot politiken och har anmält den till EU-kommissionen som tagit anmälan på största allvar och öppnat ett överträdelseärende mot Sverige. Som om inte detta vore nog är nu även landets jägarorganisationer, vars agenda hela den nuvarande vargpolitiken bygger på, i kraftig opposition till det mesta som regering och naturvårdsverk företar sig i vargfrågan. Nu talas det om att den låga tilldelningen på 20 vargar "undergräver förtroendet för rovdjurspolitiken", att beskedet togs emot "med bestörtning" och att jägarkåren känner sig "överkörda".

Den tidigare förda rovdjurspolitiken saknade legitimitet hos jägarna, säger Jägareförbundet. Den nuvarande saknar legitimitet hos naturvårdsorganisationerna och många människor i landet som protesterat mot jakten, ifrågasätts av EU-kommissionen och tycks nu alltså återigen sakna legitimitet även hos jägarorganisationerna som ville skjuta ännu fler vargar.

Även den andra delen av "vargpaketet", den som går ut på att jägarkåren ska acceptera inplantering av nya vargar mot en förtida kompensation i form av licensjakt ser ut att lida av bristande legitimitet. I en artikel i Svensk Jakt i höstas motsatte sig flera av Jägareförbundets länsordföranden inplantering och röstläget mot inplantering har höjts ytterligare sedan den "låga" jakttilldelningen blev känd. Jägarorganisationerna passar nu dessutom på att kräva ännu fler kompensationsåtgärder än de licensjakter de redan kvitterat ut två gånger gillt, vilket föranlett regeringen att lägga ett uppdrag till Naturvårdsverket att utreda den saken.

Dags att börja på ny kula!

Vad kan man dra för slutsatser av denna oreda annat än att det helt enkelt verkar vara nödvändigt att ta ett omtag i vargpolitiken och börja på helt ny kula!

En bra ansats till nystart vore att ta sin utgångspunkt i att vargens överlevnad i Sverige måste definieras utifrån de biologiska förutsättningar som styr detta. Därefter handlar det om att även beakta de sociologiska aspekterna och arbeta med olika metoder för att få till en fungerande samexistens mellan människa och varg i de grupper som inte redan idag anser att detta är möjligt.

En bra ansats i det arbetet vore att, istället för att bara se vargen som ett gigantiskt problem, börja lyfta fram de positiva aspekter som finns på denna omstridda djurart. Det är hög tid för en omvälvande omvärdering av själva grundanslaget i vargpolitiken. Från att enbart betrakta vargen som ett problemdjur till att även betrakta den som något i grunden värdefullt som är värt vår respekt. I den förra rovdjursutredningen (SOU 2007:89) på nästan 700 sidor fanns några korta meningar som sade något om positiva attityder till vargen, vilket är symptomatiskt för den inriktning politiken har tagit.

Om regeringen tog fasta på vargens företräden och orsakerna till att människor är positiva på samma sätt som man gör med att människor är negativa, skulle en mycket mer nyanserad bild av vargen framtona i Sverige.

Var finns bilden av vargen som en högt värderad anfader till våra älskade tamhundar? Sällan beskrivs vargar som de mycket sociala djur de är, som lever livslånga förhållanden i familjegrupper, lär upp sina valpar, jagar i samarbete och har starka sociala band mellan gruppmedlemmarna. Sällan påtalas att de kan vara nyfikna och lekfulla och att de i det närmaste är ofarliga för människor. Vargangrepp på människor har inte skett i modern tid i Sverige och det verkligt anmärkningsvärda är inte ATT det någonsin skett, utan hur är extremt ovanligt det är med tanke på det hur kraftfulla djur vargar är.

Var finns bilden av vargen som en turistmagnet och en viktig toppredator i ekosystemet? Vargen tar företrädesvis andra älgar än de stora tjurar jägarna med förkärlek skjuter, vilket påverkar

älgstammen på ett annorlunda sätt. Samtidigt utgör vargens kadaver en födoresurs för många andra djurarter. Därtill finns, enligt Ekoturismföreningen, en enorm potential för ekoturism i vargens spår som skulle kunna ge arbete och inkomster i den glesbygd som politikerna så länge försummat. Ett starkt politiskt stöd för vargturism skulle kunna slå två flugor i en smäll.

När Göran Greider, i ett av sina mer filosofiskt betonade inlägg, berättar om en vargtik som i flera dygn kretsade kring sin illegalt skjutne partner, förmedlar han en bild av vargen som en kännande varelse: "Här är ett medvetande, vid sidan av vårt, som känner och lider och äger intelligens. I varje jägare tror jag att det längst inne gömmer sig en djup respekt för den fyrfota jägaren."

Mycket vore också vunnet om de jägare som innerst inne inte har något emot vargen gjorde sina röster hörda så att den enormt problemfixerade bild av vargen som jägarorganisationerna fastnat i kunde luckras upp. Det finns många jägare med ett genuint naturintresse som ser positivt på vargen och långt ifrån sympatiserar med den negativa propagandan och kraven på en minimal vargstam. Men de drunknar i dånet av de vargfientliga attityderna som ges alltför stort utrymme. Tyvärr ger det en bild av att hela jägarkåren står på kollisionskurs med vargen, vilket jag inte tror är sant.

Svenska Rovdjursföreningen skulle välkomna att regeringen tar sitt ansvar och gör en nystart i vargfrågan utifrån ett positivt anslag om vargen som en resurs i vår natur. En resurs som förvisso kan orsaka vissa problem, men långt mindre än till exempel älg och rådjur (som ger upphov till skogsskador och trafikolyckor som kostar 2 miljarder kr per år enligt älgutredningen) och inte värre än att vi med lite god vilja kan hantera dem i 2000-talets Sverige!

Ann Dahlerus

Generalsekreterare

Svenska Rovdjursföreningen